

Mržnja

Nikola Mandić i Mirela Dellale-Zebić

UDK 159.942.52

Prispjelo 15. listopada 1991.

Psihijatrijska klinika Opće bolnice Osijek

U radu se daje psihodinamika i sociodinamika razvoja čovjeka od rođenja do zrelosti.

Jedni idu u zrelost postupno i sigurno i stječu sposobnost objektivnosti, ljubavi i vjere u mogućnosti, a drugi su zaustavljeni patnjama koje prate zavist, ljubomoru, pohlepu i mržnju i mogu postati opasni po zajednicu kada ove emocije poprime ekstremne oblike destruktivnih strasti.

Obiteljski uvjeti razvoja povezani su sa širim društvenim i uopće kulturnim uvjetima, pa utječu na oblikovanje i kvalitetu, kako osobnog tako i društvenog karakternog sustava.

U kontekstu ovih spoznaja, autori pokušavaju pronaći uzroke antagonizma između srpske i hrvatske nacionalne zajednice, posebno u sadašnjoj agresiji Srbije i Jugoslavenske armije na Hrvatsku. Otkrivanjem etiologije iracionalnih postupaka agresora, autori nude i terapijski postupak.

Cljučne riječi: mržnja

PRIRODA ČOVJEKA, ZAVIST, LJUBOMORA I POHLEPA

Čovjek nema instinktivne kočnice protiv ubijanja članova vlastite vrste. On nema opasno prirodno oružje. Ljudska priroda je homeostatska, ona teži ravnoteži u uvjetima slobode. Jedinstvenost ljudskog iskustva je u tome da je čovjek svjestan sebe, on postaje objektom svoje moći, nemoći i izolacije (11).

Najsavršenije majčinstvo izvire iz prirodnog samopouzdanja, pa valja razlikovati ono što sama priroda može dati, od onog što valja naučiti. Ono što dolazi prirodnim putem ne smije se pokvariti. Dijete nije valjano organizirano kao osoba, pa roditelji igraju značajnu ulogu u organizaciji, razvoju, sazrijevanju i prilagodbi djeteta. Odnos dijete-majka, koji počinje čisto tjelesnim, brzo evoluiru u onaj u kojem dijete usklađuje svoj odnos s majčinim držanjem, kada se ono čisto tjelesno počinje obogaćivati i otežavati emocionalnim čimbenicima. Za dijete je dobra dojka majčinska dobrota, neiscrpna strpljivost, velikodušnost i stvaralaštvo. Ona obogaćuje dijete i dijete je zadržava kao oslonac za nadu, povjernje, vjeru i dobrotu. Međutim, dijete već u oralno-sadističkoj, pa onda i u analno-sadističkoj fazi razvoja pokazuje u osnovi prirodene razorne poticaje, koji se oblikuju u zavist. Prvi objekt zavisti je dojka koja daje hranu. Dijete osjeća da dojka posjeduje sve što ono

želi i da mu je ograničena količina mlijeka i ljubavi. Ono osjeća da zadovoljstvo dojka zadržava za sebe i da mu ga oduzima iz čega se rađa ojađenost i mržnja. To je osjećaj srdžbe što druga osoba posjeduje i uživa u nečem što je poželjno, a zavidan poticaj se sastoji u tome da se to oduzme i uništi. Dijete mrzi i osjeća zavist prema dojci, koju doživljava kao zlu i škrtu, a ona u sebi sadržava dobru ili lošu majku. Zavist ne samo što želi prigrabiti dojku već i sve njene loše sastojke, ono želi stvari i loše dijelove sebstva prenijeti u majku, u njenu dojku, tako da joj naškodi i da je uništi. To znači uništenje njene kreativnosti.

Zavist povećava djetetove teškoće u izgradnji dobrog objekta i povezana je s projekcijom. Vlastita osjećanja, želje i introjicirane objekte, koji se ne sviđaju ili ih dijete smatra neprihvatljivim, premještaju se prema vani i pripisuju drugima. Dijete izbacuje iz sebe neugodno »nisam gladan, nego je to majka, ona hoće mene da pojede« (7).

Zavist pati kada vidi da netko drugi ima ono što ona želi za sebe, zavidan čovjek vene zbog tuđeg užitka. Njega usrećuje bijeda drugih ljudi. Sva nastojanja da se zadovolji zavidan čovjek ostaju bezuspješna.

Zavist povlači za sobom najgore okolnosti. Nezasit-

nost ne može naći zadovoljenje. Ona izvire iznutra i zato uvijek nalazi neki objekt na koji se usredotočuje, pa je tijesno povezana s ljubomorom i pohlepom.

Ljubomora se zasniva na zavisti, ali uključuje odnose prema najmanje dvije osobe. Pri tome subjekt osjeća da je lišen ljubavi, za koju smatra da mu pripada ili da postoji opasnost da će mu neki suparnik oduzeti tu ljubav. On osjeća da mu je netko oduzeo voljenu osobu. Ljubomora strahuje da će izgubiti ono što posjeduje. Ona pojačava strah.

Pohlepa je neobuzdana i nezasićena žudnja, koja premašuje subjektive potrebe, kao i ono što objekt može i želi dati. Usmjeren je na potpuno isisavanje, proždiranje dojke, na razornu introjekciju. Željena osoba postaje trajna osobina, vlastiti dio subjekta. Pohlepu potiče strah. Na ovom razvojnog putu dijete mora, želi li ublažiti strah i osloboditi se zavisti, prihvatiti ulogu majke.

SAMOMRŽNJA I MRŽNJA

Mržnja samoga sebe (Self Hate) je neodvojiv dio »sustava ponosa«, koji se koristi u traganju za slavom (5). Neusklađena odricanja magične svemoći od rođenja kroz razvoj s upoznavanjem realnog svijeta, u jednog broja osoba stvara nesigurnost koja je uvjetovana i neprikladnim razvojnim uvjetima. Iz nesigurnosti nastaje potreba komparacije s drugim osobama, a nesigurna (neurotična) osoba želi doživjeti sebe iznad ostalih, i kao posljedicu doživljava prijetnju suočavanja sa sobom.

Zahtjevi selfa, biti iznad drugih, uvjetuju frustriranost, samoprezir, smooptuživanje, mučenje samoga sebe i samouništenje. Identifikacija sa zamišljenim idealiziranim selfom koji teži savršenstvu, uvjetuje krivicu i nezadovoljstvo sobom. Težnja da se bude iznad ostalih narušava integritet nesigurnih osoba. Zbog samomržnje i ostalih procesa ukuljučenih u traganje za slavom, nesigurna (neurotična) osoba stalno čini kompromise, pa se samomržnja pojačava. Upliću se beznadnost i demoraliziranost. Ulažući u svoj idealizirani imago, osoba postaje sve udaljenija od sebe, ne može da bude svoja. U takvoj situaciji nesigurna osoba čini najbolje s mogućnostima koje ima, magijskim rješenjem – identifikacijom s idealiziranim selfom i patnjom susreta s pravim, nesigurnim selfom.

Vjerovanje u vlastito magijsko rješenje i magijske moći, postiže se onda kada postoji potpuna uvjerenost u nadmoć uma. Osoba je ono što zamišlja da jest. Užas nastaje onda kada ta osoba iskusi i najblaže osjećanje nemoci (6).

Bilo da se identificira s idealiziranim ili prezrenim selfom, u nastojanju da integrira svoju ličnost, za osobu ostaje središnji konflikt konfrontacije s pravim selfom. Tek se ojačane dinamične sposobnosti osobe mogu su-

protstaviti zahtjevima idealiziranog selfa i »sustava ponosa«, orijentiranog oko sustava vrijednosti koji vodi u potragu za slavom. Ostali konflikti se javljaju između različitih potreba, zahtjeva i oblika mržnje samog sebe. Prisila traganja za sigurnošću kroz slavu proizlazi iz očaja i meteža nemogućnosti racionalnih rješenja konfliktata.

Osoba s čvrsto orijentiranim planovima življenja, svaku promjenu doživljava kao ranjivost, kao neizvjesnost, strah i užas, a neurotična osoba se mijenja čak i do ekstremnog oblika tipa depersonalizacije. Unutrašnja iskustva i napetost, unutrašnji procesi mogu se eksternalizirati kroz aktivnu eksternalizaciju »ja mrzim« ili pasivnu, »mrze mene« (6).

Svijest o vjeri u drugog čovjeka može biti početak svijesti da takvi procesi postoje i u selfu, ali su za sada prijeteći za destruktivnost »sustava ponosa«, da bi se mogli osjećati kao vlastito iskustvo. Osoba je sigurnija da cijeni takvo iskustvo kao »nešto tamo ili tamo vani« (6).

Moguće je poći i putem fragmentacije, s namjerom odvajanja poteškoća i konfliktata od stvarnog životnog tijeka, za što su potrebni kapaciteti i napor. Izgleda da je najbolji put tenzije i harmonije. Tenzija je dio procesa stvaranja i procesa razvoja, a kognitivni procesi prezentiraju veličinu i razmjere uvida. Čovjek se može osloboditi napetosti uz pomoć, a i aktivnostima iskustvom, još kreativnije napetosti. Oslobađanje od tenzije je ovisno o fazama razvoja. Početnu opreznost s budnošću senziorija slijede odluke i sumnje praćene strahovima od ulaska u tenziju, ali i mogućnosti komparacije starih oblika ponašanja s novim otvorenijim oblicima koji omogućuju isprobavanje vlastitih sposobnosti i individualizaciju, integraciju selfa i osobe u grupu.

Poricanje selfa vodi u raspad, u shizofreniju.

Osjećanje strepnje je za duh pravi oblik senzibiliteta. Strepnja je realnost slobode, kao mogućnost koja se pruža mogućnosti, ona otkriva ništavilo i svjedok je kolebanja »ono što jesam moglo bi da bude«.

Mržnja kao odnos prema stvarima i objektima je starija od ljubavi, ona proizlazi iz primordijalnog odbijanja vanjskog svijeta od narcističnog ega.

AGRESIJA I DESTRUKTIVNOST

Prvi prirodni pokreti djeteta i vrištanje nemaju čisto agresivno značenje, ali mogu prouzročiti zadovoljstvo. Intrauterina svemoć djeteta rađanjem prelazi u magijsko-halucinatornu, pa u svemoć magijskih pokreta, do razdoblja magijskih misli i riječi. Dijete prolazi težak put adaptacije od svemoći, preko gubitka iluzija prirođenog neznanja, do poniznosti pred nepoznatim. U odnosu majka – dijete, ovaj slijed je postupan, samosvladavajući, no ipak je u njegovoj pozadini patnja iz koje se rađa snaga destruktivnosti. Dijete počinje diferencirati

sebe od okoline, predmeti koji su tek prestali biti dio magijskog tijela, postali su dio objektivnog svijeta. Subjektivni doživljaji polako prelaze u objektivne. Ako prijelazi nisu tečni (postupni), promjene se događaju naglo i ne mogu se predvidjeti. Majka daje vremena da dijete stekne raznovrsne načine odolijevanja potresu što ga izaziva prepoznavanje postojanja svijeta izvan njegove magijske vlasti.

Ako se procesu sazrijevanja ostavi dovoljno vremena, dijete postaje sposobno biti destruktivno. Ono postaje sposobno mrziti, udarati nogama, vrištati, umjesto magijskog uništavanja i stvaranja svijeta zatvaranjem i otvaranjem očiju. Na taj način zbiljska agresija postaje dostignuće. U usporedbi s magijskim razaranjem agresivne ideje i ponašanje dobivaju pozitivnu vrijednost, a mržnja postaje zakon civilizacije.

Većina dojenčadi uz dobru majčinsku i roditeljsku njegu i postupke postiže zdravlje i sposobnost da se odreknu ili okane magijske vlasti razaranja i da uživaju u agresiji u sebi, zajedno sa zadovoljenjima i sa svim nježnim odnosima i unutrašnjim bogatstvima što sačinjavaju život djetinjstva (11).

KARAKTER I STRASTI U KARAKTERU

Dijete sazrijeva kroz faze razvoja, od pasivne faze sisanja, preko aktivne oralno-sadističke faze ujedanja, analno-sadističkog zadržavanja ili izbacivanja, do genitalnog stupnja libidne zrelosti i mogućnosti da se izbjegne ambivalencija uriniranja ili izbacivanja sjemena. Na ovom razvojnem putu, ovisno o iskustvu, prvenstveno iz odnosa s objektom, dojkom i majkom, i uvjeta prelaska djetetova magijskog na realno, dijete će usvojiti tip ponašanja u društvenim odnosima s prevladavajućim sklonostima u oblasti osjećanja i raspoloženja. Tako će, ovisno o konstituciji i odgojnoj izobrazbenosti osobina afektivnog, voljnog i etičkog života, specifičnim načinom mišljenja, osjećanjima, osjećajima i intuicijom, oblikovati određeni karakter. U prikladnim uvjetima razvoja, dijete će postići skladnost emocionalnih, voljnih i etičkih dimenzija u svojoj osobnosti, koji će omogućiti postizanje ciljeva i namjera u skladu s razvojem prirode čovjeka s jedne strane i moralno-etičkim normama sredine življenja s druge strane. U slučaju nesklada, u prvi plan karakternih svojstava mogu doći osobine destruktivnosti, agresivnosti, nekrofilnosti, nepovjerljivosti, shizoidnosti itd.

Da bi preživio, čovjek mora zadovoljiti svoje tjelesne potrebe. Njegovi ga nagoni motiviraju djelovati u korist opstanka. Organski nagoni racionalno odražavaju život i tako osiguravaju opstanak pojedinca i vrste.

Poslije osnovnih potreba, čovjek kao vrstu luksuza razvija strasti u karakteru. One često imaju veću snagu od snage organskih nagona. Želja za zadovoljavanjem gladi i seksa čini samo manji dio čovjekove motivacije.

Strasti su racionalne i iracionalne. Racionalne strasti, ljubav, nježnost, solidarnost, sloboda, istina, svaka misao, osjećaj ili čin, poboljšavaju adekvatno funkcioniranje i razvoj cjeline.

Iracionalne strasti, nagon za vladanjem, podređivanjem i destruiranjem, narcisoidnost, zavist, ljubomora, pohlepa, mržnja, pretjerana ambicija i dr. teže oslabljenu i razaranju cjeline, one guše život.

Obje vrste strasti pokreću i uzbuđuju čovjeka, građa su za snove, religiju, mitove, literaturu, umjetnost i sve što život čini smislenim i vrijednim življenja. Ljudi motivirani strastima mogu riskirati život ili počinuti suicid kada ne mogu doseći svoj cilj, a to ne čine zbog gladovanja ili seksa (3).

Gubitak uvjeta za daljnji razvoj čovjeka čini destruktivnim. U danim okolnostima jednostavno osoba ne može biti bolja, ona postaje iracionalna, kao da tada čovjek čini egzistencijalni promašaj postajući destruktivni.

Bilo da su gonjeni ljubavlju ili mržnjom, snaga ljudskih strasti, racionalnih i iracionalnih je ista. Mozgu neprestano treba uzbuđenje, a ta potreba zahtijeva postojanje težnji u strasti. Osnovni nagoni su nužni, ali su trivijalni u odnosu na strasti. One objedinjuju energiju čovjeka u traganju za ciljem. Strasti pripadaju području svijesti i odanosti. Sfera svetoga je sfera življenja s drugim, ona je s druge strane fizičkog, s najdubljim motivacijama koje život čine vrijednim.

U potaknutim iracionalnim strastima, destrukcija postaje atraktivna i uzbuđljiva i heroj postaje onaj koji ima hrabrosti bez straha i sumnje doći do granica. Strasti mogu ići do žrtvovanja djece u ratu. Država, nacija i nacionalna strast mogu biti idoli, za koje obje strane u ratu žrtvuju djecu. Moć idola je jača od ljubavi prema samoj djeci.

Zadovoljstvo ubijanjem i mučenjem nije prirodno. Ono nije dio ljudske prirode, pa time i nije zajedničko svim ljudima. Destruktivni materijal se hrani iznenadnim traumatskim događajima i povezan je subjektivnim, nacionalnim, religijskim i grupnonarcisoidnim razlozima i sklonostima stanju transa.

Destruktivnost je povezana s obilježjima određene kulture, pa je i različita podrijetla, osvetnička, idolatrijska, ekstatička, kao što se oblikuju i različiti karakteri pojedinaca i društvenih skupina (3).

Ljudska priroda je ranjiva, ona teško prihvaća neprimjerenost i deprivacije, a civilizacija je bazično depresivna, pa su patnje i društveni sukobi neizbježni. Ljudske strasti teže zadovoljenju i kompetitivnosti, pa su na tom putu zadovoljenja neizbježni zavist, ljubomora, pohlepa i mržnja. Agresivnost nije u službi čovjekovih vitalnih potreba, ona je predstavnik destruktivnih snaga koje čovjek mora pripitomiti želi li preživjeti (2).

Bolesna sklonost destrukciji je perverzija nagona i ona može biti prirodna komponenta života i ljudske

aktivnosti, potreba za moći razaranja umjesto stvaranja. Nezavisna je od intelektualnosti i obrazovanosti, od objekta na koji se usmjeruje i od sredstava stvaranja. Destrukcija je slična sadizmu, mučenju gomile sa sadišćkim impulsima, spremne za linčovanje.

Ova malicioznost se može pojaviti u oblasti materijalnog razaranja, ali i u oblasti moralnog i apstraktnog područja, kada se želi uništiti ili izvrnuti ruglu sreća, ugled, uvjerenje pojedinca i zajednice. Dječja destruktivnost, koja se lako pojavljuje u trenucima gnjeva, zaustavlja se odgojem u obitelji. Etnički faktori, pobune, ratovi, grupe nezrelih osoba, negativne rudimentarne ideologije, mogu biti zarazne i kolektivno pokrenuti destruktivnost. Agresija, destruktivnost i miroljubivost nisu jednakomjerno prisutni u svim kulturama.

Benedict i Murdock 1934. godine, Mead 1961. godine i Tennbul 1965. godine (cit. po 3) na osnovi vlastitih istraživanja izvijestili su o postojanju različitih društvenih karakternih sustava, koje su razvrstali u tri skupine, sustav »A«, »B« i sustav »C«.

»A« karakterni sustav afirmira i unapređuje život u svim oblicima. Nema zavisti, ljubomore, pohlepe, škrtosti i iskorištavanja. Postoji povjerenje u prirodu i drugoga. Prevladava dobro raspoloženje. Dobar čovjek je ugodnog nastupa, popustljiv i velikodušan. Nema prinude ni agresije. Cijeni se ljubav prema životu i suradnja.

Karakterni sustav »B« je nedestruktivno agresivno društvo. Agresivnost i rat u ovom društvu su normalne pojave, ali nema destruktivnosti, okrutnosti i pretjerane sumnjičavosti. Iako rat nije isključen, on je nepoželjan. Ideal nije ratni heroj, nego poduzetan, uspješan, marljiv i staložen čovjek.

Centar života su vlasništvo, rad i uspjeh. Strah od neuspjeha u ovom društvu izaziva nemir. Neuspješni nisu cijenjeni, ali nisu ni prezreni.

»C« sustav čine destruktivna društva. Mnogo nasilja i destruktivnosti, unutar društva i prema drugima, agresija i zadovoljenje u ratovanju, zloba i prevara, rivalstvo u privatnom vlasništvu uključujući i rivalstvo u simbolima, stroga hijerarhija, okrutnost, sadizam i nekrofilija, karakteristike su ovog društva.

Zavist, pohlepa, ljubomora i škrtost prisutni su unutar društva i u susretima s drugim društvima. Njeguje se privatno vlasništvo. Postoji opsjednutost trajnim posjedovanjem, kao da je ono što imaju ukradeno. Životom upravlja magija koja se i njeguje. Svaka prednost je zasnovana na porazu rivala. Uspjeh je prevarom maknuti drugoga. Ovaj karakterni sustav grubih običaja inzistira na dobitima na račun drugoga. Trgovina nije na pravilnoj razmjeni dobara. Nema iskrenosti, cijeni se podmuklost. Podlost se predstavlja kao uglađenost i neiskrena ljubaznost. »Ako želimo ubiti čovjeka, mi mu pristupimo, jedemo, pijemo, radimo, spavamo i odmaramo se s njim nekoliko mjeseci, zovemo ga prijateljem i čekamo povoljnu priliku« (3).

Članovi ovog društva čuče na rubu drugog društva, gdje ljudi plešu, s prezirom odbijajući poziv da im se pridruže. Licemjerje je kompenzacija za neuživanje. Ekstremni oblici neprijateljstva i zlobe su uzvišeni. Postoji odabiranje žrtve na kojoj mogu iskaliti svu zloćudnost, koju pripisuju drugima.

Egzistencija je krvava borba u kojoj se neprijatelji natječu za sva dobra koja život pruža. Članovi ovog društva nemaju milosrđa, ali ga i ne traže. Sumnja i okrutnost su glavno oružje.

Razlike u prisutnosti destruktivnosti i miroljubivosti u pojedinim karakternim sustavima, kulturama, govore da se destruktivnost i okrutnost ne mogu objasniti »prirodnim strastima« (3). One su u nekim društvima minimalne, a u drugim izrazite.

Lovci sakupljači i rani poljoprivrednici imaju manje destruktivnosti nego civilizirana društva, pa to govori da destruktivnost nije dio ljudske prirode. Ona nije izolirani faktor, ona je dio sindroma određene kulture. Iako nisu dio ljudske prirode, destruktivnost i okrutnost su raširene i intenzivne. Nalaze se u razvijenijim i izopačenim primitivnim društvima, ali ne i najprimitivnijim. Destruktivnost i okrutnost mogu dominirati i u civiliziranim društvima.

OBJEKTIVNOST, VJERA I ŽIVOT U GRUPI

Zajednica ima snažan utjecaj na karakter prosječnih osoba preko politike slobode, zaštite ekonomskih interesa i socijalnih odnosa, kroz disciplinu, koncentraciju i usmjerenje pažnje, strpljenje i vježbanje.

Življenjem u grupi čovjek nauči da se kroz osjetljivost za samoga sebe izgrađuje i osjetljivost za druge. Čovjek u grupi nauči da nije realno samo ono što je unutar njega, već da su fenomeni vanjskog svijeta realni i da se moraju doživljavati objektivno, te da im se ne smije prilaziti kao opasnim ili korisnim. Čovjek mora nadvladati vlastiti narcizam i postići sposobnost ljude vidjeti onakvima kakvi jesu, objektivno i neovisno od slike koju oblikuju nečije želje i bojazni. Biti objektivan znači koristiti se vlastitim umom, a to može čovjek koji se oslobodio snova o svemoći koji su ga obuzimali u djetinjstvu i koji je dosegao stajalište poniznosti. Vjerovati u drugu osobu znači biti siguran u pouzdanost i nepromjenljivost njenih osnovnih stajališta, srži njene sposobnosti i njezine ljubavi. Vjera u sebe je ono što stoji iza riječi ja. To je sposobnost da se obeća. Čovjek vjeruje u vlastite misli i osjećanja, a kada kvaliteta misli i uvjerenja postanu karakterni osobina koja prožima cijelu osobnost, nastaje produktivno, intelektualno-emocionalna djelatnost kroz racionalnu viziju – kreativno mišljenje – privremenu hipotezu – hipotezu i teoriju (4).

Djetetove sposobnosti ljubavi, osjećaja sreće, korištenje razuma i umjetnička nadarenost se ne moraju raz-

viti. One sazrijevaju u prikladnim uvjetima ili se ugase ako uvjeta nema.

Značajne osobe za razvoj djeteta i odgoj djeteta u te sposobnosti moraju vjerovati. Odgoj pomaže djetetu realizirati te sposobnosti. Suprotno odgoju je manipulacija, koja se temelji na odsutnosti vjere u rast mogućnosti, dajući djetetu ono što želi, poželjno i nepoželjno, i odsutnost vjere u druge.

Kulminacija vjere u druge je vjera u čovječanstvo. Vjera u misao, mogućnost drugih, samih sebe i čovječanstvo, ima vjeru u produktivnost.

Vjerovanje u silu i uporabu sile je suprotno od vjere. Vjerovati u silu znači nevjerovati u razvitak i mogućnosti koje još nisu realizirane. Ne postoji racionalna vjera u silu. Sila je najnestabilnija od svih ljudskih dostignuća. Vjerovanje zahtijeva hrabrost i sposobnost preuzimanja rizika, spremnost prihvaćanja boli i razočaranja. Tko god inzistira na sigurnosti i zbrinutosti kao osnovnim uvjetima života, ne može vjerovati. Biti voljen i voljeti zahtijeva hrabrost. Vjera u silu je suprotnost od vjere u život.

Vjera i hrabrost su potrebni da se teškoće, udarci i nesreće života shvate kao izazov kojim, svladajući ga, jačamo sebe, a ne kao nepravedna kazna koja se nije morala nama dogoditi.

Skladan odnos emocionalnih, voljnih i etičkih dimenzija, koji omogućuje postizanje ciljeva i namjera, izgrađuje se i ostvaruje u grupi, u zajednici i ovisi o kulturi te zajednice, njenim težnjama i bogatstvima.

Jezik, povijest, kreativno-umjetnička dostignuća, značenje mitskog i religijskog, društveno pravna i ekonomska organiziranost, uključujući i značenje novca, do sposobnosti integracije u svjetski znanstveni sustav otkrivanja i razumijevanja, fenomeni su kulturnih zajednica i humane zajednice kao cjeline.

Bogatstvo ovih zajednica ovisi o količini i raznovrsnosti racionalnih doprinosa pojedinaca, podgrupa, grupa, nacionalnih i državnih zajednica.

Čovjek se u zajednici razvija i ostvaruje, u zajednici oblikuje svoj osobni, društveni i ukupni identitet. U svom razvoju od odnosa s majkom, pa s oba roditelja, čovjek postaje član grupe, na putu otkrivanja svijeta on otkriva i grupe izvan obitelji. On slobodno ulazi u te grupe, postaje članom tih grupa, koristeći vlastita iskustva iz svoje obitelji i nova iskustva u izvanobiteljskim grupama oblikuje svoj identitet, osobni i društveni. Čovjek postaje svjestan svog selfa, koji je samo mali dio njegova nesvjesnog, a na njih ima snažan utjecaj, kolektivno nesvjesno njegove zajednice, kao moćno skladište povijesti njegovih predaka.

U prijelazu iz jedne grupe u drugu postoji određeni slijed po tipu općeg sustava. Grupe su u odnosu na širu zajednicu uvijek otvorene i ne smiju se usredotočiti na sebe, jer tada zaustavljaju razvoj. Tako se ne može zaobići utjecaj obiteljske grupe, a i šire grupe kao što je nacionalna ili državna zajednica, na sposobnost svakog

člana da se mjeri prema doprinosima grupi i da se odredi prema slobodama određenim u humanoj grupi uopće.

Sve grupe, pa i nacionalna i državna zajednica potiču, ali istodobno i ometaju pojedince koji ih tvore. Pojedinaac je primoran tražiti zadovoljenje svojih potreba u grupi, ali ga istodobno u ostvarivanju toga cilja ometaju primitivni strahovi koje potiče grupa.

Svaka grupa, radna, školska, nacionalna ili državna ima osobine radne grupe, odnosno mentalnog djelovanja usmjerenog promicanju postavljenog zadatka, optimalnom razvoju i zdravlju. Čuvstveni porivi nejasnog porijekla katkad ometaju tu aktivnost iz čega se rađa tjeskoba koja može poprimiti psihotične razmjere (1).

Znači, u svakoj grupi postoje dvije vrste aktivnosti, radna i aktivnost zasnovana na emocionalnim iskustvima iz ranijih odnosa i zajednica, koja uključuje svjesno i nesvjesno, kako osobno, tako i kolektivno.

U neorganiziranim grupama, kada radna aktivnost nestaje, nema razvoja, osjećaji se pojačavaju, snaga intelekta slabi, pa se u ovim grupama lako pojavljuju potisnuti osjećaji i osjećanja, a što se može očitovati u obliku tjeskobe, mržnje ili destrukcije.

U situacijama kada ovi primitivniji mehanizmi postanu dominantni, a nađe se »vođa« spreman da manipulira pojedincima i grupama, na scenu stupa neprihvatanje i nerazumijevanje kao metoda. Svi se protive razvoju, a sam razvoj ovisi o razumijevanju. Oslobađa se mržnja koja nalazi oduška u razornim nasrtajima na pretpostavljenog neprijatelja ili u bijegu od omrznutog objekta.

I stabilna grupa može imati duboke psihotične razine, kada djeluje na principima i pod snagom iracionalnih strasti. Dakle, središnje mjesto u grupnoj dinamici zauzimaju primitivniji mehanizmi karakteristični za paranoidno-shizoidnu ili depresivnu razvojnu poziciju.

Jedino razumijevanje ovih primitivnih mehanizama, podržanih određenim kulturama i potaknutim iracionalnim strastima može se razumjeti nemilosrdno i bezobzirno ubijanje, mučenje čije su žrtve ljudi, žene i djeca, koje poprima orgije destrukcije, u kojima konvencionalni i istinski moralni faktori nemaju nikakav inhibitorni učinak, pa tako ubijanje postaje najblaža manifestacija destruktivnosti, a ide do kastriranja muškaraca, vađenja ploda iz utrobe žena, razapinjanja na križ, bacanja pred lavove. U tim kontekstima se može objasniti ubijanje 100 000 Hindusa i Muslimana u vrijeme podjele Indije, ili ubijanje 400 000 stvarnih i milijun navodnih komunista u Indoneziji za vrijeme anti-komunističke čistke 1965. godine.

HRVATI I SRBI KAO NACIONALNE I DRŽAVNE ZAJEDNICE

Nacija je povijesno stvorena, stabilna zajednica nastala na bazi jezika, teritorija, ekonomskog života i psihičke konstitucije, prožeta svijesću o zajedničkoj pri-

padnosti i cjelovitosti. Nacija ima svoj način mišljenja, svoje specifično duhovno ustrojstvo, skup duševnih dispozicija, što se oblikuje kao mentalitet. Hrvati su se formirali kao nacija još u sedmom stoljeću. Kroz deseto i jedanaesto stoljeće bili su organizirani kao državna zajednica. Pactom conventom, 1102. godine zaključen je sporazum o personalnoj uniji između mađarskih i hrvatskih feudalaca. Hrvati kao zajednica pripadaju zapadnom civilizacijskom krugu. Oni su sami pridonosili rađanju i razvoju zapadne civilizacije i demokracije. Imali su svoje velikane, ali i kao zajednica umnogome su pridonosili i pomagali reintegraciji jedinstva kršćanskih crkava. Hrvatska crkva ima »rimski« naglasak, što je opravdano povijesno uvjetovano.

Stoljećima su se Hrvati odupirali osmanlijskoj islamizaciji, pa ih je papa Leon X 1519. godine s pravom nazvao »antemurale christianitatis«, a »Rim« je bio određeni znak raspoznavanja u borbi s Turcima.

Zapadna civilizacija, kojoj pripadaju i Hrvati, razvijala se na katolicizmu, koji je u sebe ugradio jevrejsku sakralnu povijest, grčku ideologiju i rimsko crkveno pravo.

Državne zajednice zapadnog svijeta imaju skladan odnos sa crkvom. Državne zajednice teže osiguranju društvenog poretka koji se ne zasniva na iracionalnoj dogmi, poretka koji osigurava stabilnost, koji ne obuhvaća više ograničenja nego što je to potrebno za očuvanje zajednice.

Ova civilizacija ne traži disciplinu koja vodi osifikaciji društva, ali ni individualizam koji onemogućuje suradnju u zajednici. Umijeće zapadne civilizacije je u uspostavljanju i održavanju fleksibilne ravnoteže između ove dvije krajnosti (9).

Anabaptisti su odbacivali ova pravila u odnosima crkve i države, pa i u samoj katoličkoj crkvi, pa se na njihovim pogrešno odabranim premisama kasnije utemeljio komunizam i socijalistički »promiskuitet«.

Obrazac ponašanja u civilizaciji zapadne kulture je obiteljska grupa, koja ima svoj otvoreni razvoj i otvoreni put u odnosu na šire zajednice i ukupnu humanu zajednicu.

Srpska nacionalna zajednica je također oblikovana prije više od tisuću godina. Imala je svoju srednjovjekovnu uspješno organiziranu državnu zajednicu.

Širenjem osmanlijskog carstva i islamizacije, srpska državna zajednica je 1389. godine izgubila svoju samostalnost i potpala pod tursku vlast. Sve do početka 19. stoljeća Srbi su kao narod bili pod vlašću Turaka.

Početkom 19. stoljeća, pobunom protiv turske vlasti, oružanim ustancima, Srbi su ponovo osnovali svoju državnu zajednicu. Kulturna zajednica Srba ima obilježja istočnjačke filozofije, pa je sadašnji mentalitet ove zajednice u sklopu razvojnog puta srpske nacije i srpske države.

Bijeg od realiteta, koji je bio zastrašujući padom pod

tursku vlast i življenjem pod turskom vlašću više od 400 godina, uvjetovao je kod srpskog naroda razvoj iracionalnih strasti i življenje s tim strastima.

Antagonizam između zapadne i istočne civilizacije uvijek je postojao. Tijekom vremena se produbljivao, a to se najbolje očitovalo na balkanskom području, na kojem se jedan slavenski narod opredijelio za zapadnu civilizaciju, Hrvati, a drugi, isto tako slavenski narod, Srbi, za istočnu civilizaciju.

Organiziranost, snaga i položaj Zapada, te dostignuća civilizacije, stvarali su takvu klimu, da je Istok za Zapad i zapadnu civilizaciju uvijek bio kao drugi, kao što je u istočnoj civilizaciji zapadno viđeno kao drugo. »Istočno je nešto što je potisnuto od zapadnog svijeta, od zapadnog vladajućeg diskursa. Ono je nepredstavljeno, preedipalno, semiotičko, psihotično, prvobitno, arhajsko, odvratno, odbačeno, nešto što seže u kaos, prije jezika, prijeteće, strašno opasno po sustav, gadljivo, nepojmljivo, kao smrt, kao granica, nešto što je potrebno preraditi. Ono je na jedva zamisliv način moćno. Ritualni u ovoj civilizaciji imaju zadatak da taj višak odvratnog i zaraznog učine zajednici podnošljivim i da ga upokore.« (8).

U susretu ovih dviju civilizacija na granicama dvaju slavenskih naroda uvijek je bilo problema nakon dolaska Turaka. Kršćanstvo je od 15. stoljeća pravilo obrambeni pojas od Turaka.

Najprije se osnivaju kapetanije, a Habsburgovci u prvoj polovini 16. stoljeća počinju organizirati Vojnu Krajinu.

Od 1606. godine, nakon austro-turskog rata, Vlasi kao jeftina radna snaga masovno naseljavaju Vojnu Krajinu. Oni priznaju austrijsku vlast, a opiru se ekonomskim i političkim vlastima hrvatskih velikaša i hrvatskog Sabora. Tako od samog početka odbijaju postati članovi hrvatske političke zajednice. Najvjerojatnije potaknuti iracionalnim strastima i primitivnijim rivalitetnim mehanizmom, lakše prihvaćaju vlast Austrije nego hrvatskih velikaša. Statutom Valachorum Ferdinanda II, oni 1629. godine dobivaju »vlaško pravo«. Po ovom pravu Vlasi u Krajini imaju autonomiju, otklanjaju feudalnu i državnu vlast Hrvata. Nisu kmetovi, a zemljište koje dobivaju na korištenje kasnije prisvajaju, protivno pravnom poretku Hrvata.

Uspješni protuturski ratovi u 17. i 18. stoljeću proširuju Vojnu Krajinu, pa postepeno Vojna Krajina gubi značenje protuturske obrane. Krajem 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća Hrvati traže sjedinjenje Vojne Krajine s Banskom Hrvatskom, no dualizam vlasti postoji sve do 1868. godine, kad počinje razvojačenje, koje se realizira tek 1881. godine.

Kada su Hrvati 1918. godine ušli u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca i kasnije 1943. godine u Federativnu Jugoslaviju, stalno im se spočitava od pravoslavnih Srba »Rim« i povezanost sa zapadnom civilizacijom.

Pravoslavni Srbi vrše pritisak na Hrvate i cjelokupnu hrvatsku zajednicu do mentacida, psihičkog djelovanja sa svrhom terora i održanja vlastitog utjecaja. Snažnim pritiskom se traži da se odreknu pripadnosti kulturi Zapada. Ignorirao se jezik i povijest, stvaralaštvo i posebnost kulture, svojatao teritorij naseljavanjem nehrvatskih skupina, jednostavno se nije omogućavala stabilnost zajednice Hrvata i njeno formiranje u državnu zajednicu, kao najviši stupanj kojem teži jedan etnikum. Rušio se svaki osobni, nacionalni i državni identitet. Odvajala se crkva i religija od naroda, crkva se optuživala za ratne zločine. Individualni i grupni razvoji su bili dozirani i ideologijom ograničeni. Hrvatski teritorij se kroz ovo vrijeme od 1918. godine ispresijecao stvarno i simbolički, organiziranim onemogućavanjem težnje hrvatskog naroda da se organizira u stabilnu hrvatsku nacionalnu i državnu zajednicu. Iracionalne strasti, duboko ugrađene u srpski narod, kako onaj u Srbiji, tako i onaj u nekadašnjoj Krajini, nije bilo teško pokrenuti protiv rivalitetnog hrvatskog naroda. Hrvati su uništavani kulturno i fizički. Oduzimala se i lažno predstavljala hrvatska kultura, a određene proizvoljne negativne mentalne konstrukcije su se nudile hrvatskom mentalitetu, sve s ciljem mentalne dezintegracije. Nije bilo organiziranog racionalnog suprotstavljanja ovim destruktivnim iracionalnim strastima Srba, pa je često hrvatska nacionalna zajednica bila dezintegrirana po regijama, što je opet bilo ravno mentacidu. U sukobu ovih dviju civilizacija, racionalne zapadne i iracionalne istočne, paradoksnno je u poslijeratnom periodu, a i u ukupnom periodu od 1918. godine, istočna postala jača. Slabljenjem crkve u Hrvata i zaustavljanjem razvoja ideološkim socijalističkim okovima na zapadu, a poticanjem iracionalnih strasti i jačanjem oružane sile na istoku, jaz je postao još snažniji. Tako je zapadna civilizacija na ovim prostorima prepustila primat istočnoj iracionalnoj civilizaciji i njezinoj oružanoj sili. Hrvatska kulturna zajednica s povijesno razvijenim sposobnostima za objektivnost, vjeru i ljubav, proživljavala je patnju i čekala trenutak da se organizirano i uz svjetsku pomoć suprotstavi iracionalnim strastima srpskog naroda, čežnjom i borbom za slobodu i vjekovni cilj da se organizira kao državna zajednica u zapadnom kulturnom svijetu, otvorena za sve grupe i civilizacije kao svaka druga zajednica koja traži i želi optimalni razvoj. Hrvatska nacionalna zajednica, potpomognuta svjetskim demokratskim procesima, na ruševinama boljševičke ideologije dobila je kreativnu snagu da se suprotstavi silama koje ju sputavaju i koje joj ne dopuštaju optimalni razvoj. Sposobnost objektivnog doživljavanja realiteta u ovo vrijeme je izražena više nego ikad u povijesti Hrvata. Hrvatska zajednica ne prihvaća mentacid, a osvajački rat koji je započeo 1918. godine, danas se razbuktao u najgoroj iracionalnoj destruktivnoj formi i mržnji. On je u krajnjoj suprotnosti psihičkom

stavu koji nameće kultura i proces civilizacije Hrvata. Hrvati se bune protiv rata, teško ga podnose, doživljavaju ga kao emocionalni i intelektualni teror. Konstitucijski i mentalitetno ga odbijaju kao metodu u rješavanju konflikata. Hrvati se užasavaju sniženja estetskih standarda koje ovaj rat nosi, njegovoj okrutnosti i upravo zato traže pomoć svjetske humane zajednice, na koju kao članovi te zajednice imaju pravo, a kojom će se suprotstaviti i stati na put iracionalnim i destruktivnim osvajačkim strastima srpskog naroda koji želi živjeti na račun hrvatskog naroda.

Ova težnja srpskog naroda je prožeta mržnjom, afektivnim stanjem upravljanim protiv hrvatske zajednice, motivirana osvajačkim i mentacidnim idejama prema hrvatskom narodu. Ona je unutar srpskog naroda manipulacijama predstavljena kao opravdan i jasno obrazložen stav protiv njihovih »narodnih neprijatelja Hrvata«. Ona je potpomognuta povijesnim antagonizmom doseljenih »Vlaha« i domorodaca Hrvata, njihovom zavisti, ljubomorom, pohlepom i mržnjom u susretu sa zapadnom kulturom. Iracionalnost utemeljena u srpskom narodu za vrijeme ropstva pod Turcima, pohranjena u kolektivno nesvjesno, potaknuta je kod današnje generacije i povrijeđenom samosvijesti dokazanim prijevarama i težnjama njihovih roditelja, vjerskim i mitsko – nacionalnim dogmatskim predrasudama.

Koliki su antagonizmi i kolika je mržnja između ova dva naroda najbolje govori iskustvo istaknutog hrvatskog političara Stjepana Radića u pismu Nikoli Hofferu iz Londona 1. listopada 1923. godine: »Ja ostajem kod osnovnog načela svoje, dotične hrvatske politike, da je bolje i ponešto ograničena državna samostalnost Hrvatske u sporazumu sa Srbijom i bez razlaza s njom, nego li neograničeni hrvatski suverenitet bez tog sporazuma i u borbi sa Srbijom.« (10).

Kao da postoji nemogućnost članova hrvatske zajednice da prepoznaju neprijatelja, kao i nesposobnost da se suoče s njim.

TERAPIJSKI PRISTUP MRŽNJI

Roditelji, prije svega majka, sa sposobnostima ljubavi, objektivnosti i vjere, osiguravaju prikladne uvjete djetetu za osjećanje ljubavi i sreće, upotrebu uma i razvoj kreativne nadarenosti.

Dijete će od magijske svemoći prirođenog neznanja postupno otkrivati svijet i odnose, te postizati zadovoljstvo organskih nagona i racionalnih strasti. Ono će prihvaćanjem uloge majke uspješno savladavati paranoidno-shizoidnu i depresivnu poziciju, a prihvaćanjem uloge oca postati član grupe. U obiteljskoj grupi će naučiti prepoznati svoje uloge i potrebe, preko razumijevanja uloga i potreba drugih. Ulaskom u druge, izvanobiteljske grupe, dijete će vidjeti sebe i druge, ne prema željama, nego prema realitetu, ono će vjerovati

u svoje mogućnosti i mogućnosti drugih, u misao i mogućnosti čovječanstva. Na ovom putu sazrijevanja, dijete postiže zadovoljstva i kapacitete objektivnosti i vjerovanja.

Ako se dijete na putu sazrijevanja suoči s patnjama što ih nose zavist, ljubomora, pohlepa, destrukcija i mržnja, opet ima rješenja. Uz pomoć drugih, takvi će se suočiti sa sobom i uz podršku otkriti i prepoznati podrijetlo regresivnih psihičkih sadržaja u obliku iracionalnih strasti. Katkad će ta iracionalno-racionalna konfrontacija biti bolna i s gubicima na obje strane, to većim što do nje kasnije dođe.

Terapijski postupak kod srpsko-hrvatske mržnje i njezine, u ovom ratu ekstremno destruktivne, forme nije razdvajanje naroda nekim novim »zidom«, niti je rješenje u upotrebi sile.

Uz pomoć svjetske humane zajednice, svih koji sudjeluju i pridonose njezinim emocionalnim, intelektualnim, pravnim, znanstvenim i uopće kulturnim kapacitetima, uspješno će se ponuditi iracionalnim i razaralačkim silama agresora (Srbiji i Jugoslavenskoj armiji) realitet i racionalne mogućnosti rješenja najprije svojih, pa onda i međunarodnih konflikata.

Istraživanjem nacionalne psihologije, želja, tjeskoba i obrana, i podrijetla ovih emocija, pojedinci i grupe, pa i cijela državna zajednica će vraćanjem u realitet, novim snagama krenuti prema zrelosti i izbjegavanju ambiva-

lencije rješavanja konflikta racionalnim ili iracionalnim strastima i prepoznati »vođe« koji su u trenucima krize manipulirali njihovim primitivnijim emocijama koje su bile pokrenute rudimentarnim ideologijama.

LITERATURA

1. Bion WR. Iskustva u radu s grupama i drugi radovi. Biblioteka Psiha, Naprijed, Zagreb, 1983.
2. Eidelberg L. Encyclopedia of Psychoanalysis, Free Press, New York, 1968.
3. Fromm E. Anatomija ljudske destruktivnosti. Naprijed, Zagreb, 1976.
4. Fromm E. Umijeće ljubavi. Biblioteka Psiha, Naprijed, Zagreb, 1979.
5. Horney K. Neurotična ličnost našeg doba. Grafički zavod, Titograd, 1970.
6. Kelman H, Shainberg D, Horney K. U: Freedman AM, Kaplan MD, Sadock BJ. Comprehensive textbook of Psychiatry. William-Wilkins Co., Baltimore, 1975; 581-98. 7. Klein M. Zavist i zahvalnost. Biblioteka Psiha, Naprijed, Zagreb, 1983. 8. Kristova J. Moći užasa. Biblioteka Psiha, Naprijed, Zagreb, 1989. 9. Rasel B. Istorija zapadne filozofije. Kozmos, Beograd, 1962.
10. Tako je govorio Stjepan Radić. Hrvatska republikanska seljačka stranka, Vinkovci, 1991.
11. Winicott DN. Dijete, obitelj i vanjski svijet. Biblioteka Psiha, Naprijed, Zagreb, 1980.

Abstract

HATE

Nikola Mandić and Mirela Dellale-Zebić

Department of Psychiatry for General Hospital Osijek

The paper is concerned with the psycho- and sociodynamics of human development from birth to maturity. Some people approach maturity gradually and steadily, acquiring a potential for objectivity, love and faith in possibilities, while others are thwarted by sufferings associated with envy, jealousy, greed and hate which may eventually, should these emotions assume the extreme forms of destructive passions, become dangerous for the community.

Circumstances affecting development within the family are closely associated with broader social and cultural relationships and are therefore essential for shaping of both individual and social character traits.

In the light of these facts, the authors have attempted to discover the causes of antagonism between the Serbian and Croatian national communities, especially within the context of the present aggression of Serbia and Yugoslav Federal Army against Croatia. By establishing the etiology of the aggressor's irrational acts, the authors have suggested possible therapeutic approaches.

Key word: hate

Received: 15th October, 1991